

A HARCTÉR MAGYARSÁGA.

I.

Tudósok számára, akik a magyar nyelv sajátosságait gyűjtik, dús kincseshánya lesz a magyar katona háborus nyelve. A háboruban új magyar katonai nyelv keletkezett, a baka az idegen szavakat a tulajdon szája íze szerint átformálta s megteremtette a harcoló magyar baka nyelvezetét. Sok igen kedves szóalakítás, finom új alakulás és ezenfölül humor, tömérdék ötlet és elmésség van ebben az új háborus nyelvben.

Talán nincs is nagyobb nyelvművész a magyar bakánál. Gyönyörűség megfigyelni, miként tudta megformálni gondolatainak kifejezésére a legalkalmasabb, legkifejezőbb szavakat, fordulatokat. Ahogyan a nyíllal harcoló, kacagányos magyar ősök a szláv és germán szavakat hozzáidomították a maguk

ural-altáji nyelvéhez, hasonlóképpen működött most is a magyar baka nyelv-érzéke. Amit megszokott, az neki magyar szó lett, magyarrá formálta és a miénkké alakította.

Kell-e derüesebb bizonság erre, mint a 68-as szolnoki baka fölkiáltása, amikor meghallja, hogy a porosz hadnagy imigyen komandíroz a német csapatnak: *Habt acht!* — „Halli-é, komám, mán ezeknél is magyar a *komendó*. Haptákra tanítják mán a nímetöt^{is}.“ *Hapták*, az neki már magyar szó, de haptákban azért mégsem áll, mert hát a háboruban nincs parancs, csupán *avizáció*. *Avizál* már a muszka! — mondja a baka, amikor jön az ellenséges *srafnel* vagy a gránát. Ez ellen nem lehet védekezni, akármilyen ügyesen csinálja is az ember a takarást a *spátnival* vagy a *bájnpanykével*. A spátni az a *spaten*, a kurtanyelű kis ásó, a bájnpanyke pedig *beilpicke*, az apró csákány. A baka azonban már régóta ismeri a bájn szócskát, elégszer hallotta a komandót: *bájnfüsz*, így formálja meg magának a bájnpanykét.

Bizony, ha a srafnel talál, könnyen jut a baka a *hirsplatzra*. Ez a szó különben karriért csinált, hivatalos elnevezése lett a *hilfsplatznak* és a 39. gyalogos-ezrednél szép nyomtatott betűkkel állt a vörös zászló alatt a fekete táblán: *39. I. Baon. Hirsplac.* Az ember, aki a svarmliniában volt, könnyen odakerül. Nem így, aki valahol *dekkungolt*, vagy a trén, amint az élmezés embereit hívják.

— Mi vagy te? — kérdezik az egyik bakától. — *Trágtír* — felelte és nem tudta, hogy más a *tragtier-führer* és más a — lova. — Jelentem alásan a kapitány urnak — elmék a századtól, mert *slávti* lettem, — mondja a baka. A marhahajcsár, aki a *schlacht-vieh* mellett foglalatoskodik, kapott ilyformán elnevezést. Nem csoda azután, ha az alpesi háboruban az ember, aki a század két tejelő kecskéjét vezetgette és fejte, büszkén írta a tábori lapon a feleségének: Infantrizte Péter Csónak, 46. Infanteri gyalog regiment I. Batalyon második század *cige*. Így lett a *Ziege*, kecske a magyar baka szótárábau *cige* és kecskepásztor. Ugyanennél a századnál írták ki a bakák szép nagy betűvel az egyik műhely ajtaja fölél: *Suszterály*, s ugyanitt kapta a fényoszó ember a *svájnverfer* nevet. *Disznódobó* lett a *scheinverfert*, vagyis fényoszórót kiszolgáló legényekből. A tiszturak közül is sok megbetegszik és a bakának is van *rejumája*. De *nervenhocja* már nincsen, amit a baka *nyelvencsóknak* mond, ám semmikép sincs tisztában a szó jelentésével.

Galicia polgári lakóit egyszerűen *csujesznek* nevezte a baka. A férfi volt a csujesz, a felesége a — *mama*. Amikor Felső-Magyarországban jártunk, épp úgy megmaradt a név, mint az Alpések között az olasz határon. A baka az olaszt is szlávnak nézte és csujesznek mondotta. Természetes, hogy az olasz nem értette meg a szláv szót, amiből néhányat megtanultak a bakáink, s az első nap dühösen is mondotta a lovászom: — No, buta nép ez itten, még a maga nyelvét sem érti.

A *digónak* — ahogyan a magyar baka az olaszt nevezi — nincsen nagy becsülete. Nagyon sokat kiabál, de elszalad, ha a *masinagever* rájál. Bizony veszedelmes szerszám is a géppuska, csak a magyar baka állja. Még akkor sem szalad meg, ha az ellenséges ágyuk acélesőt zudítanak rá és ha a srafnel mellett a *svere* is dobálja nehéz gránátjait. A mi nehéz tarackjaink szavát azonban szeretik hallgatni, mert *attól nem telél ki velünk szemben a talján*.

(Budapesti Hirlap 1915. XI. 27.)

II.

Flieger jön. Rábel László urtól Sopronból levelet kaptunk, mely tárgyánál fogva megkivánja a nyilvános elintézését. A levél így szól:

Csodálkozva olvasom, hogy a *Budapesti Hírlap* e hónap 13-án megjelent számában egyik cikkének ezt a címet adta: *a Flieger jön*. Nem tudom, vajjon ez a *Flieger* szó szebben hangzik-e a magyar repülőnél; de azt tudom, hogy a *Budapesti Hírlap* eddig mindig kényesen ügyelt arra, hogy idegen szót csak ott használjon, ahol megfelelő magyar szavunk nincs. Mióta háboru van, megdöbbenéssel tapasztalom, hogy lapjaink, — pusztá nyegleségből-e, vagy más okból — de a közös hadseregben használatos kifejezéseket mindig idegen alakjukban használják. Még elvétve sem mondanának fedezéket *Deckung* helyett; náluk a magyar honvéd is *sturmol* ahelyett, hogy rohamra menne. Az őrzőjárat nálunk mindig *patrull*, a szakaszvezető *firer*, a szekeresz-oszlop az *trén*, a katonai parancsnokság *kommandó* és így tovább. Azt kérdem, tisztelt Szerkesztő uram, miért követelődünk mi, hogy a hadsereg magyar részében *magyar szó váltsa föl a németet*, mikor mi magunk, írók is minden alkalmat megragadunk, hogy a hadsereg nyakatekert idegen szavaival ékesítsük föl írásunkat? Aki ezt látja, az ugysem hiheti el, hogy mi valóban óhajtjuk a hadsereg magyarosodását, mert hiszen akkor nem lennénk szerelmesek ezekben a silány idegen szavakba. Magyar érzésem mindig lázadoz, mikor azt látom, hogy ebben a világfelfordulásban magyar fiaink világraszóló hőstettei mellett milyen alárendelt szerep jut a magyar nyelvnek, magyar címernek és zászlónak, magyar hadvezetésnek. De ha még e szomorú körülmények közt azt is tapasztalom kell, hogy magyar íróársaim haditudósításaikban még az osztrák vezérkari tisztelnél is nagyobb buzgalmat fejtenek ki az idegen kifejezések használatában, akkor magamban igazat adok azoknak, akik nebántsvirágnak tartják a hadsereg német nyelvést és megcsontosodott szellemét. Miért is változtassunk rajta, ha magunk sem tudjuk megbecsülni tulajdon nyelvünket és nemzeti érzésünket!

Eddig a levél. Igaza van általánosságban — és nincs igaza a *Budapesti Hírlap* említett cikkével való vonatkozásában. Annak a cikknek ugyanis az volt a tárgya és a cikkírónak a szándéka, hogy hűségesen adja vissza azt, amit katonáink a harctéren beszélnek és úgy írja, ahogyan beszélnek. Ma pedig így beszélnek. Kár, hogy így van, de így van és a cikk írójára a jelen esetben csak ennyi tartozott. Rajzolhatott volna idealizált katonát, nyelvújítónak stilizált magyar honvédet is, aki beszélgetésében megmagyarosítja a legnyakatekerőbb német műkifejezést, — de ezzel, itt hamisítást követett volna el. Bennünket akkor érhetne vád, ha a magunk fejtegetéseiben és tudósításainkban íránk *Flieger*-t a repülő katonára és *Deckung*-ot a fedezék helyett. Ezt azonban *mi nem tesszük*. És rosszul teszi, aki teszi. Ebben igaza van Rábel Lászlónak és abban is, hogy valamiképpen gátat kellene vetni annak, hogy a katonaelet műszavai a háboru révén ily tolakodó bőségben beszivárognak nyelvünkbe és abban esetleg gyökeret verjenek. A magyar, túlnyomóan paraszti embert dicséri az a gyors fölfogás, melyről tegnapról-mára több száz német szót magába szedett a táborban; a mi dolgunk, hogy ahol tehetjük, gyomláljuk ki belőle. És azért nem kívánatos azoknak az álnépies íróknak a működése, kik akkor is *Flieger*-t, *Deckung*-ot, ájnclmarsot írnak, mikor maguk beszélnek és nem a világ-

háboru magyar parasztkatonáját beszélgetik, mint azt, hűségre törekvő zsánerképében, vitatott cikkünk írója tette.

(Budapesti Hirlap 1916. II. 19.)

III.

Magyar katonák német szavai. A *Flieger jön* című hírünkre ujabban a következő figyelemreméltó levél érkezett:

A *Budapesti Hirlap* február 19. számának Napihirek rovatában olvastam azt a választ, amelyet a mélyen tisztelt Szerkesztő Ur Rábel László, Sopron vármegye árvaszéki ülnökének érdemes levelére adott. Én a háboru első fél-estendejét töltöttem a harctéren, mint az 5. honvédelovashadosztály kötelékében működő pápai 7. honvédhuszárezred harc vonalbeli tisztje. Résztvettem ennek a nagymultu hadosztálynak számos véres csatájában: a gorodoki híres rohamtól kezdve, ahol hat század magyar huszár egy elásott orosz hadtestet vert ki állásaiból és szorított vissza 12 kilométer távolságra, megszerezve ellenfelének féltő becsülését (*vörös ördög*), de egyuttal megszerezve mások irigy féltékenységet is; résztvettem a homonna—olykai és koszenieci csatateréken keresztül a harcok hosszú során át egészen a második nagy kárpáti betörésig. Mint harc vonalbeli tiszt állandóan a legénység között tartózkodtam, vele érintkeztem és nap-nap után hallottam egymásközötti beszélgetéseiket is. Hivatottnak érzem tehát magamat arra, hogy megmondjam, hogyan beszélnek a *mi katonáink* a harctéren. Nos, én hat hónapi harctéri szolgálatom alatt *egyetlen német kifejezést huszárjaim ajkáról nem hallottam*. Azok a derék fiúk a repülőt mindig repülőnek, a járóőrt járóórnek, a rohamot rohamnak, a kézítusát kézítusának nevezték. És bátran, hősiezen, *magyarosan* végig is csinálták valamennyit. Csak akkor szorult el a szívük, amikor magyar hazájukért tett szent köteletség teljesítésükért olyan kitüntetést akasztottak mellükre, — ha akasztottak — amelyen sem magyar hazájuk örökké szép színeit, sem féltve szeretett magyar nyelvüket meg nem találhatták. És ezek a huszárok a *mi katonáink* voltak, mert hisz valamennyi böcsőjét a Dunántúl és a Nagy meg a Kis Magyar Alföldön ringatták. Ma már csak páratlanul hősi szellemük él velünk és a hősök tiszteletet követelő szelleme kényszerít rá, hogy *minden hamis és magyartalan beállításról tőlem telhetően megvédjem őket*.

Más oldala az éremnek az, hogy a „mi katonáink“-nak a *cs. és kir. hadseregbe besorozott része* a német katonai kifejezéseket használja. Teszi ezt pedig nem a német nyelv iránt érzett szeretetből, hanem azért, mert kiképzése alatt állandóan német vezényszavakat hall, német katonai kifejezéseket tanul és így legjobb szándéka ellenére sem tudja katonai gondolatait, avagy harctéri élményeit magyar megnevezéssel előadni. De ebben a beállításban egészen más kép tárul elénk. Így már nem hihetjük azt, hogy a „mi katonáink“ különös szeretettel használják az ugynevezett „német“ katonai kifejezéseket, hanem fájdalommal kell látnunk, hogy fiainknak még azt sem adhatjuk meg, hogy legszébb, legdicsebb emlékeiket saját nyelvükön adhassák elő.

(Budapesti Hirlap 1916. II. 25.)

IV.

Háborus és hadi. Mikor kitört, azt hitte az ember, hogy rögtön elmúlik majd és olybá vesszük századunk és életünk történetében, mint orkánt, mint földrengést, vagy mint tűzkatasztrófát.

Oh nem, itt maradt állapotnak, hadi állapotnak és világ lett belőle, háborus világ. Még le nem irtam eddig ezt a két szót: hadi, háborus. És mintha most se ez a penna írta volna le az én kezemben. Mennyit láttam és hallottam ezt a két szót 1914 ősze óta, úgy emlékszem, akkor lettek állandó vendégei a magyar nyelvnek.

És megjöttek és honosodtak szépen az ajkakon és papiroson a háborus kifejezések és hadi fogalmak, anélkül hogy maguk felől megkérdeztek volna, talán tudták is, hogy semmiről a világon nincs véleményem. Jött a háborus irodalom és a háborus költészet és a háborus konjunktura és a háborus divat, és a háborus étlap és a háborus évek.

Itt termettek a hadiszolgálat, a hadiszállítók, a hadikölcsön, hadianyag, hadizóna, hadikeztyű, haditermény, hadirokkant, hadiözvegy, hadiárva. Valam kemény és zordon van a hadiözvegyben és hadiárvában, a nevükön legalább. Sokat hallottam azt a szót is, hogy: hadiszalma. Arra az asszonyra mondják, akinek az ura a harctéren van.

Nem is tudom, minek traktállak itt ezekkel a szavakkal, háborus olvasóm hiszen otthon vagy bennük. Nem is ujságolni akartam, csak a váratlan nyelvújításon mertem eltűnődni, ami a magyar nyelvet érte. Jött és vajjon melyik új szóért vállalna valaki felelősséget, mikor senki ezen a világon semmiért nem felelős. Mintha egy kicsit más nyelven beszélnének Magyarországon, mint azelőtt. Ilyen marad már a magyar nyelv s ez lesz az anyanyelv, vagy elmúlik a háborus háboru, s az Isten mint a prófétától izente: „új szívet ad az embereknek, hus szívet ad nekik“ s akkor hus szívünk szerint fogunk megint beszélni, s el szabad felednünk majd valaha a mostani idegen szavakat?

(Szép Ernő, Az Est 1916. VI. 29.)
